

ЧУЖДИЦИТЕ И ЗАЕМКИТЕ КАТО СТИЛИСТИЧНО СРЕДСТВО В КОМЕДИОГРАФИЯТА НА БРАНИСЛАВ НУШИЧ

Вяра Найденова
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

FOREIGN AND LOAN WORDS AS A STYLISTIC DEVICE IN BRANISLAV NUŠIĆ'S COMEDY AUTOBIOGRAPHY

Viara Naydenova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The object of linguistic analysis in this paper are certain specific features of the loanwords (borrowings) as a stylistic device of humour used by Br. Nušić to achieve a humorous effect in his comediography.

Key words: words of foreign origin, the linguistic and stylistic device of humour, Branislav Nušić's comediography

1. Тема и термини

1.1. Бранислав Нушич използва в своята комедиография разнообразни езикови средства, сред които на лексикалното равнище заемките и чуждиците се открояват с разнообразието и стилистичната си натовареност. В този текст обект на изследване са чуждиците и заемките с цел да се установи приносът им към спецификата на авторския стил. Разглежданата лексика е ексцерпирана от комедиите „Народен представител“ (НП), „Алфавит“ (АН), „Съмнително лице“ (СЛ), „Госпожа министершата“ (ГМ), „Д-р“ (ДР) и е класифицирана според произхода ѝ въз основа на речника за чуждите думи на Вуяклия 1980 и с позоваване се на неговата класификация и терминология. Анализират се избрани моменти от посочените комедии, в които този тип лексика представлява едно от стилистичните средства с подчертан комичен ефект и с индивидуализираща роля при речевата самохарактеристика на героите.

1.2. Терминологията, която е използвана в настоящия текст, е в съответствие с критериите на Бояджиев, Куцаров, Пенчев (1999: 165 –

170). Според характера и възникването им думите (и суфиксите) се делят на домашни (изконни) и заети, които пък биват класифицирани като заемки, екзотична лексика и варваризми. Заемките са чужди думи, които са напълно адаптирани към системата на приемащия език – по отношение на фонетиката, графиката и граматиката, а семантично не се отличават от изконните думи. Когато заемките имат съответни синоними в приемащия език, те се определят условно като чуждици. Екзотизмите са специфични названия на предмети и явления от живота и бита на други народи, природни и географски особености, длъжности, звания, парични единици и други реалии, които нямат превод и се предават максимално близо до изворния им вид, но транскрибирани. Варваризмите фигурират не само на кирилица, но и на азбуката източник, освен това се употребяват в приемащия език, но не са интегрална част от лексиката му. Интернационалната лексика (думи, близки по форма и с еднакво значение в много езици) и словообразователни елементи са пряко заети, като голяма част от тях по произход са латински и гръцки.

2. Видове чуждици и заемки според произхода им

2.1. Турцизми

В научната литература могат да се намерят различни термини за обозначаването на заемките и чуждиците в сръбския език, по произход от турски, арабски и персийски език: турцизми, османизми, ориентализми/арабизми, фарсизми и т. н. Приемаме термина турцизми като най-често употребяван. За тях трябва да се подчертае, че като цяло притежават статуса на книжовна лексика според нормата. Макар и заемки с голяма фреквентност, повечето от тях имат и изконни синоними. Така че някои турцизми се схващат като остарели и/или като маркирани – с конотация на пейоративност, разговорност, ниска култура, както ги използва и Нушич в комедиите си. Най-често като части на речта тези лексеми са съществителни имена. След неминуемата си графична и фонетична адаптация към системата на сръбския език те обозначават предмети и явления от бита и социалния живот, навлезли заедно с наименованието си.

2.1.1. Ето няколко примера, ексцерпирани от посочените комедии: *тестија*, *драмлије*, *аршин*, *сутлијаш*, *пандур*, *дивит*, *чаршија*, *чаршав*, *миндер*, *дућан*, *шоља/шољица*, *чизме*, *мамузе*, *фајда*, *ока*, *ес-нап*, *чојица*, *саксија*, *калфа*, *будала*, *апса (хапса)*. Като стилистично средство най-вече се срещат при обрисуването на по-архаичен и провинциален бит. Самият Нушич борави с турцизми в ремарките с цел ситуирането на действието в комична време-пространствена рамка, но

в контраст с чужди думи от европейските езици, номиниращи по-модерни понятия и предмети. С това априори поставя в основата на комедийното действие конфронтацията между старото и новото, която е двигател на цялостния сюжет:

„*ЧИН ПРВИ*

Соба код Јеврема Прокића. На левом зиду два прозора, на сваком чисте завесе и саксије с цвећем. Између прозора миндер са жанилском застирком... На ормару вазна са цвећем, фигурице од гипса, већи сат, шатуле од бомбона, слике у рамовима са наслоним и друге ситнице. ... Мали етажер на три спрата и на њему шолјице, чаше... На средини собе сто са куповним чаршавом и око њега столице. Паланачка соба из осамдесетих година у чији се стил унео и укуси девојке која је погдешто примила одлазећи родбини у Београд“ (НП – Нушич 1962 – 1965, том 1965: 23).

Цитираниот откъс е типичен за стила на комедиографа и при диалозите и монологите. Да създава контраст между еднотипни изразни средства, но с различна конотация, в един и същи контекст и конституация, в случая – заемки и чуждици от различни езици, – е характерен прийом, чрез който Бр. Нушич постига комичен ефект (Паси 1993).

2.1.2. Когато означава действия и състояния, турцизъм е коренът на думата, но тя е оформена според морфологичните, фонетичните и граматическите изисквания на сръбския език, с добавени изконни префикси, суфикси и други маркери. Например при глаголите се добавя инфинитивният формант **-ти**: *изрезилити, похарати, (х)апсити*. От наречията примери за думи с турски произход са: *бамбадава, бадава, канда, дедер, јок* и др. При адаптацията на турцизмите се наблюдават предимно фонетични промени, като изпадането на фонемата **х**, което е характерно за сръбския език поради неустойчивостта ѝ: *(х)ајд(е), (х)алал јој вера, (х)апса*. Широко разпространениот и все още твърде продуктивен суфикс турцизъм **-џија/** (за женски род по-сърбениот суфикс с маркер за ж. р. **-џика**) участва в образуването на номина агентис: *глобаџија, кафеџија, проводаџика*.

2.1.3. Турцизми се среќат и како комикогенен елемент на разговорната реч в диалозите в почти всички комедии на Нушич. Како предпочитано средство при словесната самохарактеризација на героите турцизмите – сами или в комбинација со други езикови стилистични средства – привнесаат нюанси на пейоративност, просторечие и провинциална закостенелост.

2.2. Латинизми

2.2.1. Латинизмите предимно спадат към цивилизационната лексика или терминологията и принадлежат към лексикалния фонд на повечето европейски езици в оригиналната си форма и значение или са адаптирани фонетично и морфологично. Те представляват съставна част на речниковия фонд и комуникацията и между интелектуалците в края на XIX в. – първите десетилетия на XX в., което е отразено в комедиите на Нушич. Този тип лексика е предпочитана при езиковата характеристика на „интелектуалните“ герои от комедиите му – адвокати, професори, доктори на науките, политици, представители на администрацията и правото. Там латинизмите са немаркирани, но все пак носят идеята за образованост и досег със световната култура, показател са за добър език и стил и за актуалност и модерност. Неминуемо тази тенденция към интелектуализация на езика и проникване на латински думи достига и до представители на кръгове с по-ниско образование, закостенели в средата си – чрез вестниците, политическите речи, научните събития, администрацията (съответно чрез публицистичния, научния, административния стил).

Употребени с цел постигане на хумористичен ефект и на фона на останалите комедиографски прийоми на Нушич, латинизмите от стилистично неутрални се превръщат в стилистично натоварени. Комедиографът ги влага в речта на даден герой, но чрез фонетични, дори смислови деформации. С това авторът внушава, че лексемите от латински произход са недостатъчно добре осмислени и усвоени, дори погрешно възприети и „изкривени“ поради слаба образованост и ниска култура. „Внедрени“ в речта на персонажа, подобни чуждици водят до комични недоразумения и са едни от успешно използваните чисто вербални средства на хумора в много от разглежданите произведения. Хумористичният ефект се постига в някои случаи благодарение на контраста между претенциите на героя и реалната му интелектуална същност, в други – при несъвместимостта между различните комуникативни сфери и неуместността на употребата на такъв тип лексеми.

2.2.2. Ето част от примерите за латинизми (от класически и нов латински – тези термини фигурират в този текст така, както ги определя в речника си М. Вуяклия, 1980): *индивидуа, дијурна, тестамент, рицинус, шпиритус, обланда, фамулус, фасцикула (стар.), нихилиста, фалсификат / фалсификовати, салутирати, кандидат/ура, кандидовати се, буџет, менза, персона, акт, фондови, пасош, култура, регистар, вијадукт, министар(ство), антиципативан, приватан, контемплативан, флукуантан (от флукуација), интуитиван, виталистички, монументалан, цензура, позитура, тортура, секвестура,*

концептирати, нихилиста, университет, факултет, ректорат, деканат, лицитација, интабулација, интерпелација, агитација, сензација, концесија, популација, мобилизација, луминација (илюминация, погрешно изговаряно), прокламација, администрација, профанација, ситуација, канцеларија, суфикси/префикси: -транс-, анте-, а-, ан-, и други. Термините логоцентрични и биоцентрични са двусъставни: с първи гръцки и втори латински корен.

2.2.3. Ролята на заемките и чуждиците не само в развитието на действието, но и при пораждане на хумористични ефекти съобразно с авторовата концепция и внушенията на художествената творба в някои моменти е особено голяма.

Появяващите се в репликите на героите чуждици и заемки, както и термини от чужд произход са извор на семантични дисонанси, ако са употребени в несъответстващ контекст/конситуация. Подобен е случаят от ДР със сказката из областта на философията, за който става дума в III действие, II сцена на ДР (Найденова 2003). Това, че сказката, представена от псевдодоктора пред избраното белградско общество, е предизвикала смях и подигравки от страна на аудиторията, е логично и обосновано от цялото предходно действие в комедията и въведено от автора не само чрез комичните ситуации и смяната на самоличности, а и с лексикални стилистични средства. Най-важният фактор философската лекция да не бъде разбрана от присъстващите се корени в неспециализираността на аудиторията по отношение на термините от чужд произход. Без да представя самата сцена, а само нейния отглас, в рамките само на едно-единствено изречение, цитирано от злополучната сказка, сръбският комедиограф точно, пълно, външно наподобяващо, но със скрита ирония копира доста от типичните черти на научния стил: „У контемплативно интуистичко-виталистичком излагању флукуантних логоцентричних и биоцентричних проблема, сукобио сам се са деризорним профанацијама климатеричке културе“ (Нушич, 1962 – 1965, том 1964: 278). Разбира се, не поради неумение да дозира езиковите средства, а именно в преследване на определен хумористичен, дори гротесков ефект чрез претрупване (акумулация – термин на М. Чорац, 1974) комедиографът пренасища откъса с еднотипни езикови средства. В случая това са тясно специализираните термини от чужд произход (латински и гръцки), за разгадаването на чийто смисъл е необходим философски или тълковен речник. Нушич съзнава и съвършено използва факта, че стилистико-поетичната стойност на дадено средство на езиковата стилистика е толкова по-голяма, колкото повече това средство се раз-

личава от общоупотребимата лексика в ежедневната езикова комуникация, колкото повече дисхармонира с нея (Шкрѐб 1934). За постигането на вербален комичен ефект авторът е превишил „концентрацията“ им, акумулирал ги е в цитирания откъс с чисто художествена цел.

Две от думите с чужд произход – проблеми и култура – са заемки интернационализми със сравнително прозрачна семантика поради по-високата си фреквентност и нетерминологичния си характер, но са употребени в рамките на текст от научния стил и затова в този случай трябва да се отчете стилистичната им маркираност и обоснованост. Има само две домашни думи: *сукобио сам се* и *излагање* – отново с доста невсекидневен, „книжен“ смислов оттенък, а и отглаголното съществително е типично за научния стил.

2.2.4. Присъствие на латинизми се отчита в НП, АН, СЛ, ДР, като в предходни изследвания (Найденова 2000, 2003) са изследвани някои от особено ярките моменти с хумористичен ефект, постигнат благодарение на латинизмите като лексеми. Трябва да се подчертае, че те са органично преплетени с различни други стилистични средства и фигури от всички езикови равнища в уникалния комедиографски стил на Бранислав Нушич. Той постига подчертан комичен ефект, когато негови герои употребяват латинизми с деформирана артикулация, неточен смисъл, в неподходящ контекст и/или комуникативна сфера.

3. Други заемки и чуждици

3.1. Примерите, които следват, са ексцерпирани от разглежданите комедии и са класифицирани по произход с позоваване на речника на чуждите думи на Милан Вуяклия:

Галицизми: *депеша, шифра, плафон, вазна (стар. – сега: ваза), ликер, шампањ (стар. – сега: шампањац), фотеля, резерва, ревер (от лат.), мода, пардон, жандар, финансијер, интрига, шамбр-сепаре, корегирати (стар. – сега: кориговати), женирати, есконтовати (дисконтовати), оријенталиста, берза (фр., ит., нлат.), интересантан.*

Гърцизми: *академски, климактерички, философ/ирати (стар. – сега: филозоф/ирати), фантазија, теорија, политика, проблем, протокол, јеванђеље, џимет, симплон, километар, динамика, море, суфикси/префикси: а(н-а)-, анти-.*

Германизми: *проминцле, шатула (от лат.), пуслице, клонфер, крагна, штикле, визит-карте, грос-папа, грос-мама, лиферовати (от лат.), јегерка (стар.).*

Италианизми: *ексери, фирма, валута, шпијун.*

Унгаризми: *кецеља, варош, фиока.*

Англицизми: *реденгот, коктейл, тунел, џунгла (от хинди през англ.), брици, футбол, чек* (Вуяклия: 1980).

Посочените чуждици като цяло са адаптирани към езиковата система на сръбския език фонетично – чрез най-близка транскрипция, морфологично – чрез добавяне на изконни форманти (за прилагателните – -чки/-ски, -ан, -ч/ни; за глаголите – -ова/-ева, -ти).

3.2. Изобилие от думи с френски и английски произход Нушич използва, за да създаде комичен конфликт между по-старото поколение (в ДР – Живота и Мара) и техния син Милорад, между патриархалните устои и модния бохемския начин на живот, между привидното и реалното:

„ЖИВОТА: Па да, дете спава, а отац плаћа рачуне.

МАРА: Какве рачуне?

ЖИВОТА: Какве? Ево да чујеш какве! (Показује јој.) Три хиљаде четири стотине двадесет и три динара! И знаш на што? Ево и то да чујеш: три вечере у шамбр-сепареу... И слушај само чиме је ту вечеру искитио: шампањ, ликер, коктейл. Шампањ триста динара, ликер дванаест, коктейл тридесет динара...

МАРА: Немој више плаћати, па ето ти!...

ЖИВОТА: ... морам да му сачувам углед и то не њему него овој дипломи. Доктор филозофије, еј, замисли, доктор филозофије па да га избацују из локала због неплаћања...“ (Нушич 1962 – 1965, том 1964: 204 – 206).

Такива думи авторът е вложил и в словесната характеристика на млади хора с университетско образование и изтънчени обноски и речник (Велимир и Славка – Нушич, 1962 – 1965, том 1964: 219 – 220) – също като контрапункт на речевите изяви на предишното поколение.

3.3. Подобна „инвазия“ на чуждици в речника на Живка (по произход от дребната буржоазия с корени извън столицата и доскорошна чиновническа съпруга и от съвсем неотдавна министерша) е свидетелство за желанието ѝ да се адаптира към новата си обществена позиция, но без интелекта и образованието, необходими за тази цел. Тя осъзнава необходимостта в новата, елитарната среда освен изтънчени маниери и последна мода да се ползват чужди езици като френски и английски и дори насочва палавия си син да учи английски (Найденова 2004). За самата Живка чуждите езици са маркер за принадлежност към новата социална прослойка, към която тя по силата на обстоятелствата вече се е присъединила. В резултат на тези нейни претенции в комедията ГМ се поражда поредица от нелепи недоразумения и пародирани въз основа на семантични и артикулационни не-

точности, използвани от автора, за да изтъкне комичността при иначе драматичните лични и обществени феномени, каквито са снобизмът и кариеризмът¹.

Това говори, че Нушич целенасочено е подбирал чуждици, обозначаващи модните понятия и реалии и речевите формули на езиковия етикет, които влизат в комичен контраст с турцизмите, разговорните и просторечните елементи и диалектизмите. Той ги влага не само в езика на предходните, но и на новата генерация, само че във фамилиарна обстановка (в ДР – Живота, Благое, от една страна, и Милорад, Славка, Велимир, от друга, както и в езика на Живка от ГМ). Тази струя в комедиографията му е в унисон с осмиването на чуждопоклонството и „криворазбраната цивилизация“, характеризира се с изкривено и недоучено ползване на чужди думи в позьорския стремеж да си „модерен“². Акад. Ст. Младенов в издаваното от него списание „Родна реч“ по сходен повод констатира: „Мнозина си мислят, че ще минат за по-„учени“, а речта им за по-„красива“, ако употребяват някоя чужда дума вместо „простата“ дума от своя език“ (цит. по Бояджиев, Куцаров, Пенчев 1999: 175).

3.4.1. „Превключването на по-висок езиков код... с повишената употреба на интернационализми“ с краен резултат „макаронизация“ се коментира от социолингвистиката: „Превключването и използването на маркери-интернационализми е част от маркерите за повишаване на интелектуализацията. Това обаче е нож с две остриета поради опасността от макаронизация. Твърде често тези маркери изглеждат като вклинени, поставени на неподходящо място – с променено лексикално значение и със смехотворни деформации, последица от устното им усвояване и от неправилното етимологизиране“ (Виденов 1990: 304).

Този феномен е в основата на вербалната кóмика и дори на развитието на действието в комедията АН (Найденова 2000). Завръзката е, че министерска телеграма до околийския изисква да се опишат аналфабетите, налични в околията. Тази опасна чуждица внушава у

¹ Напр. варваризмът „олрайт“ означава псувня на английски според сина на министершата Рака (Найденова 2005).

² В сръбската комедиография подобна героиня от по-ранен исторически момент е Фема от „Надутата тиква“ на Йован Стерия-Попович. Нейната реч, изпъстрена с двусмислици, каламбури, фонетични безсмислени подобия, имитация на френски и немски изрази, макаронизми, е главното средство за изграждането на образа ѝ и за типизирането на цели съсловия. Освен това този образ е христоматиен пример как чрез езикови средства се постига комичен ефект (Иванова 2000: 96 – 97).

необразования, но верен на династията околийски началник голям страх и той ѝ придава значението „противник на режима“. Опасенията му се потвърждават от останалите чиновници и пристави. Един от тях в специален речник е обяснил със собствена терминология и на достъпен нему език по принципа на вулгарната етимология чужди думи: *каријера, класа, ривал, криза, кокота, популација, песимизам, оптимизам, анулирати (то је кад се нешто убрише – Па то, кад на пример г. Мика убрише нос, онда се то страним речима каже: г. Мика анулирао нос, отбелязва началникът – Нушич 2011: 41 – 56), анахронизам, лицитација, перспектива, проституција, асфалт, апелација, ананас*. От гледна точка на езиковата стилистика този „речник“ е ярък пример за акумулация на сходни лингво-стилистични средства и параномазийна игра на думи с комичен ефект. Но доста други похвати – не само на чисто езиковия, но и на сценично-ситуативния, комедиографски език (диалози, коментари, жестове, пози, действие) – се наслабват за постигането на сатиричното внушение и на комичния ефект.

В същия „речник“ друга поредица от чужди думи с голямо случайно сходство във фонетичния си състав без смислова или родствена връзка помежду си е повод за обрисуването както на главния протагонист, така и на цялата визирана епоха.

По заповед на околийския „*Треба ми једна страна реч, па не могу сад да се сетим. Дедер ми прочитај које речи имаш на слово „а“?*“, чиновникът започва да изрежда: *Асфалт, Апелација, АНанас...* (с тълкување – „*воће, које се једе*“). Началникът с нетърпящ възражение тон едновременно на политическа личност, но и на езиковед изисква: „*потражи ти ако имаш још коју реч на „а“*. ... „*Имаш ли ти, брате, забележено на слово а: „ана“ ... што се не једе?*“ Защото, според околийския, „*све речи које почињу са „АН“ кажу нешто опасно. Ето, антидинастија, па анархија, па анатема, па антиквар*“ (Нушич 2011: 46 – 48). По същността си тази представка от гръцки произход е чисто формалният признак за сходство, основа на параномазийната игра на думи, елегантно въведена и експлоатирана от Нушич в рамките на цялата творба. Така че съвсем логично според собствената си логика лицата в пиесата достигат до извода, че и АНанас-ът може да се причисли към „опасните“ думи с представка АН- поради звуковата аналогия. Сред чиновниците, трепереци навреме да изпратят отчета до своя министър, всичко всява смут, а камо ли една такава опасна „овошка“³. Постепенно в хода на сценичното действие АНА-

³ Според текста на превода на АН от Димитър Симилов от 1965 г. смятаме употребата на тази лексема в нейно по-старо значение за постижение на преводача.

нас-ът дотолкова обсебва съзнанието на действащите лица, че става синоним на всичко заплашително, а поради фонетичното си подобие с АНАлфabet – и до известна степен негов синоним. От друга страна, все пак остава първичното значение на ананаса – плод, но с по-късното наслявяване на нова, преосмислена конотация – като забранения плод⁴. Така, чрез акумулация на все повече подобно звучащи думи в един все по-дълъг параномазиен ред, комедиографът успява да поведе умело публиката към преосмислянето и транспонирането на значението на разглежданите чуждици и заемки до качествената им семантична промяна и обобщение.

3.4.2. Тук е мястото да се илюстрира и вторият вариант на проявлението на параномазията – употребата на думи, сходни по звуковата си форма, но едната лексема в двойката съзнателно се деформира със съществуващи, общоупотребими структурни елементи. Получава се своеобразна корелативна двойка лексеми. Едната от тях е съвсем редовна речникова единица – заемка или чуждица, другата – образувана по неин модел по законите на словообразуването в дадения език. „Подобни думи не съществуват в езика, но съдържат структурни елементи, които ги съотнасят с други думи от езика и от тях именно получават семантичния си пълнеж. Така те дори могат да бъдат употребявани самостоятелно, без да стои редом до тях първоначалната дума – обект на деформирането с параномастична цел“ (Василева 1986: 149 – 150). Подобни думи са аналфabet / аналфabetКА или кокотКА / КОКОТ. В първия случай това е станало възможно чрез добавяне на словообразователния суфикс -КА, маркер на морфологичния и смислов признак „съществително име от ж. р., ед. ч.“, и така се получава несъществуваща дума, но с ясен смисъл. Във втория случай процесът е в обратна посока – отнема се, отпада същият суфикс от оригиналната дума, за да се създаде ярък комичен ефект от този несъществуващ корелат.

3.5. Същински чужди думи и изрази

3.5.1. Думи и изрази от френски, немски, английски

Коренно различна е функцията на същинските чужди думи от конкретен език, предадени най-често в най-близкото им фонетично съответствие на сръбска кирилица. Те идентифицират дадения персонаж откъм националност или пристрастия. Думите и изразите от

Така се набляга върху конотацията за архаичност, провинциалност, за слаба образованост и коленопреклонност към династията, подсилва се цялостното хумористично звучене на творбата на български (Нушич 1965).

⁴ Началникът заявява на жена си: „*Не трпим ананас у кући, па свршена ствар!*“ (Нушич 2011: 53).

френски, английски, немски език са индивидуализиращ елемент в речта на даден герой – Нинкович от министерството (ГМ), професор Райнер и Клара (ДР), сина на английския консул и учителката по английски (ГМ). В тези случаи проучваните лексеми нямат характер на чуждици и заемки в конкретния контекст. Те фигурират в текста на цитираните комедии с друга функция – стилистична, най-вече комигогенна и индивидуализираща.

3.5.1.1. В комедиите на Нушич има няколко подобни примера.

3.5.1.2. В ДР Клара от Фрайбург отправя към детето си Пепика реплика на немски, която е транслитерирана на сръбска кирилица: *„Пети херцхен, кисе ди ханд дер гросмама! Дас ист дајне гросмама.“* Лаконично, само чрез посочения цитат на чужд език, Нушич залага основите на нов конфликт – свое/чуждо – в комедията ДР, който се разрешава на финала не без помощта и на лингвостилистични средства (конфронтацията на чуждото лично име и домашното фамилно име, графиката): *„ЖИВОТА: ... диплома. Писаће тада ту крупним словима: др Пепика Цвијовић“* (Нушич 1962 – 1965, том 1964: 345).

3.5.1.3. В ГМ изпеченият карьерист г-н Нинкович, моден експерт и гид в елитното общество на всяка нова министерша, спец по изтънчените обноски, употребява голямо количество френски думи и изрази, представени от автора чрез транслитериране. Те са концентрирани в една-единствена сцена. На места авторът преценява за необходимо Нинкович да ги превежда на сръбски или да пояснява смисъла им поради невежеството на Живка: *„Же сви тутафе а вотр диспозицион!; Л бон тон ди гран монд (Правила отменог друштва); мени за дине; Ен гу парфе (један нарочито префињен укус); Гри нал бело грао, које прелива у плавило ведрога неба, креп де шин; то је главно – се ла шоз пренсипал; то је шик и придаје шарм осмеху; питање је врло деликатно. Ин кестион ту та фе дискрет?; Ноблес оближ; отмена дама, ин фам ди монд; Екселан!; врло тешка и компликована игра. Ен же комплике, ме тре дистанге; Воала, са се л пренсип фундаментал!; Врло просто и једноставно. Д’ин маниер бјен семпл!; Се са! То је сасвим доволно! Се сифизан!; Може и тако. Са ва оси; једну нарочиту форму, ин форм спесиал; ствар ваших... како да се изразим, ин кестион д во сантиман ентим!; ствар је врло проста. Се семпл ком ту!; Се ком ву вуле. Како желите; Пардон, мил фоа пардон!“* (Нушич 1998: 58 – 65). Очебийното противоречие между изискванията към една дама от висшето общество и същността на новоизлюпената министерша, между изисканите маниери, образоваността и идеалната външност на службогонца Нинкович и дребнобуржоазната ограни-

ченост в манталитета и кичозността в облеклото и поведението на Живка са разгледани в отделно съобщение с оглед най-вече на ролята на лингвостилистичните средства в диалога за постигане на комичен ефект (Найденова 2004).

3.5.2. Чужди лични имена

3.5.2.1. Като стилистично средство чужди лични имена са използвани уместно като журналистически псевдоними на Срета Нумера от НП: *Мирабо, Ришеље, Проспер Мериме, Голијат, Барнава, Херострат, Хелголанд, Хаџи Бера* (Нушич 1962 – 1965, том 1965: 86). Те са подбрани от автора като свидетелство за самомнението на героя и хаотичността на получените от него познания за историята и културата в пълен контраст с реалността, от което се получава комичен ефект.

3.5.2.2. В ДР чуждото лично име *Пефика* е характеризирано като нетипично по звучене и непривично поради артикулацията му за носителите на сръбския език (Мара от ДР: „*лепи ми се за језик као туткало*“ – Нушич 1962 – 1965, том 1964: 261). Името Пефика (съществително, завършващо на -а и следователно типично за ж. р.) е поставено в комичен конфликт и дисонанс с двусъставните имена от м. р. Доброслав, Мирослав, Радован, Милован, които завършват на съгласна. С комичен ефект в реплика на Живота (пак там: 262) тези имена са транспонирани в необичайна употреба – в мн. ч.: „*...и наши му се Радовани и Миловани у школи попну на душу, па ће да пуца брука!*“.

3.5.2.3. В СЛ хумористичен ефект създава транспозицията на собственото име Европа като континент и преносното – като название на хотела в градчето, където се провежда акцията по залавянето на съмнителното лице, особено при сценично изпълнение. При четене заложените в текста кавички отстраняват двусмислицата:

„*МИЛИСАВ: Кад тако опколимо „Европу“ са свих страна...*

ЈЕРОТИЈЕ: Бре, бре, бре, читаву Европу ће да опколимо!“ (Нушич 1962 – 1965, том 1965: 195 – 196).

В преследване на художествените си цели Бранислав Нушич прибегва до езикова игра, основаваща се върху комбинирането на чуждици и заемки от различен произход, на омоними и омофони, до контраст и прилика между домашни и чужди думи, народна (вулгарна) етимология на чуждиците, оригиналничене или стремеж от страна на някои протагонисти да се изразяват интелектуално и модерно с помощта на чуждици и варваризми. Йеротие, Живка, Живота, Йеврем и поредица от типажи на чиновници употребяват чужди думи в неподходящ контекст и конситуация и/или с неправилна семантика и произношение. Заемките турцизми пък спомагат за пресъздаването на

архаична и изостанала среда и ретроградни типажи. Подобен творчески похват е свидетелство за лекотата и остроумието на комедиографа, за чувството му за мярка и целесъобразност. Комедиографът дълбоко познава изразните възможности на сръбския език за постигане на хумористичен ефект и цялостно комедийно звучене в резултат на комбинирането, разместването, акумулацията и транспозицията на езиково-стилистични, композиционни и сценични средства в тъканта на всяка от разглежданите комедии.

ЛИТЕРАТУРА

- Бояджиев, Куцаров, Пенчев 1999:** *Съвременен български език. Фонетика. Лексикология. Словообразуване. Морфология. Синтаксис.* София: ИК „Петър Берон“, 1999.
- Василева 1986:** Василева, Ст. Парономазията в български език. // *Въпроси на съвременната българска лексикография и лексикология.* София: ИК „Петър Берон“, 1986, 147 – 151.
- Виденов 1990:** Виденов, М. Съвременната българска градска езикова ситуация. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 1990.
- Вуяклия 1980:** Вуяклија, М. *Лексикон страних речи и израза,* Белград: Просвета, 1980.
- Иванова 2000:** Иванова, Н. *История на сръбския и хърватския книжовен език,* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2000.
- Найденова 2000:** Найденова, В. Парономазията като езиково стилистично средство в комедията „Аналфabet“ от Бранислав Нушич. // *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Том „Филологии“* № 38, Кн. 1, 2000, 133 – 139.
- Найденова 2003:** Найденова, В. Един пример за езикови средства на (не)разбирането из комедията на Бранислав Нушич „Д-р“. // *Езикът и литературата – средство за (не)разбирателство.* УИ „Св. Климент Охридски“, София, 2003, 515 – 523.
- Найденова 2004:** Найденова, В. Средства на езиковата стилистика в комедиографията на Бранислав Нушич. Опозицията „свое-чуждо“ в комедията „Госпожа министершата“: Живка. // *Научни трудове на Съюза на учениците – Пловдив, Серия Б. Естествени и хуманитарни науки,* том IV. Пловдив, 2004, 210 – 216.
- Найденова 2005:** Найденова, В. Средства на езиковата стилистика в комедиографията на Бранислав Нушич. Опозицията „свое-чуждо“ в комедията „Госпожа министершата“: Рака бунтаря. // *Как с думи се правят светове.* Ред. колегия Валери Стефанов, Йовка Тишева, Ренета Божанкова. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005, 303 – 314.

Паси 1993: Паси, И. *Смешното*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1993.

Чорац 1974: Џорас, М. *Stilistika srpskohrvastkog književnog jezika*. Белград: Научна књига, 1974.

Шкреб 1934: Škreb, Zd. *Igra rečima*. Zagreb: Znanje, 1934.

ЕКСЦЕРПИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

Нушич 1962 – 1965: Нушић, Бр. *Сабрана дела, том I – VIII*. Белград: Јеж, 1962 – 1965.

Нушич 1965: Нушич, Бр. *Покойник. Аналфабета* (пиеси). Превод од србски Д. Симидов. Библиотека „Театрална самодејност“, кн. 4, год. IX. Софија: Наука и изкуство, 1965.

Нушич 1998: Нушић, Бр. *Госпођа министарка*. Белград: Verzal press, 1998.

Нушич 2011: Нушић, Бр. *Власт, Аналфабета. Кирија*. Белград: Мала библиотека старе књижевне задруге, 2011.